

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В КОНТЕКСТІ ВОЛИНСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ (1991–2016 РР.)

Ольга ТРЕТЯКОВА

учениця 11 класу Івано-Франківської міської

Малої академії наук учнівської молоді Івано-Франківської міської ради

Науковий керівник –

Богдан Володимирович МАКСИМЕЦЬ

*викладач-методист Івано-Франківського коледжу Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

Обрана тема наукової роботи є доцільною зважаючи на те, що в ній робиться спроба розглянути питання, які стосуються проблем неприязні з обох сторін, негативного впливу міжетнічного конфлікту 1943–1944 рр. на сучасне суспільно-політичне життя в Україні та Польщі, формування сталих добросусідських взаємин між обома державами.

Метою роботи є дослідження впливу Волинського протистояння 1943–1944 рр. на відносини України та Республіки Польща протягом 1991–2016 років.

У роботі зібрано та систематизовано угоди, заяви, звернення, ухвали, резолюції, декларації щодо Волинської трагедії українських та польських органів державної влади, важливих громадських інституцій від 1992 до 2016 року.

Наукове та практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони сприятимуть поширенню правдивої інформації про Волинські події 1943–1944 рр., дадуть можливість краще зрозуміти їх причини, з'ясувати вплив на сучасні українсько-польські відносини. Також можуть бути використані на заняттях з історії в навчальних закладах.

Волинська трагедія – драматична сторінка українського минулого, що впливає на суспільно-політичне життя

нашої держави та її взаємини із Польщею до сьогоднішніх днів. Вивчаючи польсько-українські відносини у контексті Волинської трагедії, стало зрозумілим, що як українці, так і поляки, передовсім науковці обох держав, мають своє бачення й трактування міжетнічного конфлікту на Волині 1943–1944 рр., зокрема, до цього часу немає усталеного терміна щодо нього, натомість використовуються декілька: «волинська трагедія», «волинська різанина», «волинське протистояння», «волинський сегмент польсько-української війни», «друга польсько-українська війна 1942–1947 рр.», «польсько-український конфлікт на Волині та Східній Галичині».

На думку І. Ільюшина, однією з головних причин конфлікту стала впевненість поляків, які високо цінували власний, дійсно значний економічний і культурний внесок у розвиток західно-українських земель і сподівалися на його міжнародне визнання, в поверненні цих земель Польщі після переможної війни «західних альянсів» [1, с. 95]. Не менш негативну роль відіграла співпраця польського населення Волині й Східної Галичини з радянськими партизанами, підрозділами Червоної армії, оперативно-чекістськими групами НКВС, яких українські повстанці вважали своїми основними ворогами [1, с. 95].

Також варто зазначити, що з історичних джерел відомо, що керівництво українських націоналістів намагалось домовитися з польською стороною про співпрацю проти СРСР. Тому у рішеннях другої конференції ОУН-б від березня 1942 р. так і було записано: «Домовитися з поляками про спільну боротьбу проти СССР або про їхній нейтралітет у боротьбі ОУН проти СССР» [2, с. 259]. Тож якби ці домовленості увінчались успіхом, то, можливо, не було б темних сторінок у спільній історії двох народів під назвою «Волинська трагедія».

Звинувачували поляки у різних звірствах і українське греко-католицьке духовенство на православній Волині. Митрополит Андрей Шептицький за велінням совісті і християнської етики засуджував вбивства, прояви жорстокості, зокрема, це було зроблено ним у його пастирському посланні до українців 10 серпня 1943 року. Він не вживав слово «вибачення» [3, с. 157].

Встановлено, що в сучасних умовах спостерігається бажання політиків як Польщі, так і України спекулювати історичними подіями задля отримання підтримки серед виборців. Тому більшість політичних гасел чи аргументи конкретних політичних діячів мають суто суб'єктивний характер, попри намагання видати їх за історичну дійсність. Привернення нині уваги до польсько-українського конфлікту на Волині під час Другої світової війни пояснюється не тільки корпоративними інтересами певних політичних партій з метою збільшення популярності серед електорату, але й зовнішнім впливом, зокрема Росії.

Характеризуючи пошук шляхів польсько-українського порозуміння і прощення у 1991–2004 рр. щодо Волинської трагедії, визначено, що офіційно процес

примирення розпочався 11 березня 1994 р., коли була укладена угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про збереження місць пам'яті і поховань жертв війни та політичних репресій. 21 травня 1997 р. президенти України та Польщі проголосили спільну заяву «До порозуміння та єднання». Для порозуміння важливим є об'єктивне вивчення трагічних подій на Волині у ХХ ст. Велике значення для організації та диверсифікації досліджень українсько-польських відносин у роки Другої світової війни, місця і ролі ОУН і УПА в українсько-польському протистоянні, їх кадрового й матеріального забезпечення та апробації мала діяльність створених у 1997 р. Урядової комісії і робочої групи Інституту історії України НАН України з вивчення діяльності ОУН і УПА, а також робочої групи експертів для проведення додаткових наукових досліджень трагічних подій на Волині в 1943–1944 рр., сформованої у 2003 р. при апараті Ради національної безпеки і оборони України за дорученням Президента України.

11 липня 2003 р. у селищі Павлівка Волинської області відбулась урочиста зустріч президентів Л. Кучми і А. Квашневського як акт примирення з нагоди 60-ї річниці Волинської трагедії, на якій очільники України та Польщі сказали важливі і довгоочікувані слова: пробачаємо і просимо пробачення, а також відкрили пам'ятник українсько-польського примирення «Пам'ять – Скорбота – Єднання». Обидві сторони залишилися не до кінця задоволеними тими урочистостями. Для польських «патріотів» вони були замало польськими й патріотичними. Українські «патріоти» вважали їх надміру пропольськими та однобічними, адже нема за що розкаюватися, а порахунки кривд між нашими націями

рівні, якщо не з більшою шкодою для української сторони [2, с. 126].

У 2004 р. було створене нове підґрунтя для польсько-українських взаємин, пов'язане із Помаранчевою революцією. Можливо, найбільш суперечливі моменти українсько-польських взаємин в ті роки були пов'язані з пригадуванням сумних річниць конфліктів у роки Другої світової війни. Однак важливо підкреслити, що для більшості українських громадян у центрі і на сході країни всі ці річници були суцільною «білою плямою», дуже віддаленою від їх історичної пам'яті. «Пригадування» українського національного руху та його радикального крила в особах ОУН і УПА викликало в цієї частини українців стереотипне уявлення про західних українців як «німецьких колаборантів», а про поляків – як про жертву, котра за традицією й уявлялась як нація «панів», але така, що вела спільну боротьбу з гітлерівськими окупантами і була на боці СРСР у Другій світовій війні [4, с. 70].

Так, у 2006 р. акт примирення проголосили В. Ющенко і Л. Качинський, відкривши у селі Павлокома (Польща) пам'ятники замордованим українцям і полякам. Цього ж року Сейм оприлюднив ухвалу, в якій голод 1932–1933 років (Голодомор) було названо геноцидом. Спроби польської правниці 2008 р. домогтися ухвали, що позначала б як геноцид знищення цивільного польського населення на Волині силами УПА та ОУН упродовж 1943 р., була загальмована на найвищому політичному рівні [5, с. 151].

Проте ситуація змінилась у червні 2011 року, коли напередодні парламентських виборів у польському Сеймі знову заговорили про польсько-український конфлікт понад півстолітньої давності. Депутат Сейму Францішек Ежи Стефанюк озвучив пропозицію прийняти

ухвалу «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті мучеництва кресов'яків».

Новим випробуванням для польсько-українських відносин стала 70-та річниця трагічних подій на Волині. У 2013 р. під час вшанування річници трагедії польська суспільна думка розділилась щодо польсько-українського примирення. Якщо представники ліберальних середовищ знаходили слова вибачення і закликали до примирення, то «кресові» організації говорили лише про суто «польську жертву» і «затіяний українцями геноцид».

Потрясінням для українців стало звернення українського парламенту від 5 липня 2013 р., а точніше Партії Регіонів та КПУ, до польського Сейму про визнання Волинської трагедії геноцидом проти польського народу, яке стало можливим завдяки Президенту України Віктору Януковичу (2010–2014 рр.): «Просимо вас, депутатів Сейму Республіки Польща, підтримати рішення сенату, визнати Волинську різанину ОУН–УПА геноцидом щодо польського населення і засудити злочинні діяння українських націоналістів», – йдеться в документі. За словами авторів звернення, помилково вважати, що політичні кроки польських парламентарів, які вживають термін «геноцид» стосовно Волинської трагедії, спричинять непорозуміння в польсько-українських стосунках [6]. Це зухвале звернення шокувало навіть самих поляків.

2014 р. у липні П. Порошенко став на коліна перед меморіалом жертвам Волинської трагедії у Варшаві, а в грудні у своєму виступі перед депутатами парламенту Польщі закликав до примирення і єднання.

Однак, з іншого боку, 7 липня 2016 р. Сенат і 22 липня 2016 р. Сейм Республіки Польща прийняли резолюцію, в якій назвали дії УПА на Волині 1943 року

геноцидом, здійсненим проти польського народу. Зокрема, в резолюції зазначається, що під час вчиненого в 1943–45 роках геноциду вбито було понад 100 тисяч мешканців Польщі, в основному селян. Також 11 липня вважатимуть національним днем пам'яті жертв геноциду, здійсненого українськими націоналістами проти поляків.

Для більшості українців таке рішення польського парламенту стало шоком. 8 вересня 2016 року Верховна Рада України прийняла заяву у зв'язку з прийняттям Сенатом і Сеймом Польщі постанов 7 і 22 липня 2016 року щодо оцінки українсько-польського конфлікту під час Другої світової війни. У заяві вказувалось, що Верховна Рада України розчарована такою заявою, оскільки «за роки незалежності України між обома державами було зроблено немало заяв, проведено немало зустрічей». У документі наголошувалось, що «прийняття постанов Сенату і Сейму Республіки Польща відбувалося в супроводі антиукраїнської акції з нищенням українських пам'ятників на території Польщі, атаками на учасників релігійних урочистостей, забороною проведення культурних заходів та шовіністичною риторикою».

2016 р. українські та польські інтелектуали обмінялися листами прощення. Цього ж року парламенти України та Польщі прийняли Декларацію Пам'яті і Солідарності. Правда, у 2016 р. польський парламент ухвалив резолюцію, в якій назвав дії УПА на Волині 1943 року геноцидом, здійсненим проти польського народу. Останній документ, звичайно, не сприяє польсько-українському порозумінню.

Для подальшого польсько-українського примирення в контексті Волинського протистояння часів Другої світової війни потрібно навчитись вислуховувати думку іншої сторони,

об'єктивно сприймати всі історичні факти і – найголовніше – пам'ятати минуле, але не жити ним. Тоді з'явиться можливість по-справжньому пробачити і попросити пробачення. Досягнення примирення щодо польсько-українського конфлікту 1943–1944 рр. є багатограним процесом, який містить у собі аналіз та оцінку ситуації, вибір шляхів досягнення порозуміння, формування плану дій, його реалізацію, оцінку ефективності дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марущенко О. Сучасна вітчизняна історіографія українсько-польських відносин у роки Другої світової війни: проблема Волині [Текст] / О. Марущенко // Федорчак Петро Степанович: бібліографічний покажчик (до 80-річчя від дня народження та 50-річчя науково-педагогічної діяльності у ПНУ ім. В. Стефаника) / упор. О. Б. Гуцуляк. – Івано-Франківськ: Вид-во ПНУ, 2013. – С. 90–101.
2. Войцеховські М. Польща – Україна: Приречені на примирення [Текст] / М. Войцеховські // «Ї»: незалежний культурологічний часопис / голов. ред. Т. Возняк. – Львів, 2013. – Вип. 74 : Волинь 1943. – С. 124–127.
3. Свідзинський А. До трагічних подій на Волині в роки Другої світової війни [Текст] / А. Свідзинський // У пошуках правди: зб. матеріалів міжнар. наук. конф., Луцьк, 20–23 травня 2003 р. – Луцьк, 2003. – С. 152–161.
4. Зашкільняк Л. Образ Польщі та поляків у сучасній Україні [Текст] / Л. Зашкільняк // Проблеми слов'янознавства: збірник наукових праць. – Львів, 2011. – Вип. 60. – С. 68–80.
5. Касьянов Г. Історична політика 1990-х – поч. ХХІ ст.: Україна та пострадянський простір [Текст] / Г. Касьянов // Україна модерна. – Х., 2014. – Число 21: Націоналізм на сході Європи: число на пошану Р. Шпорлюка. – С. 135–159.
6. Комуністи і ПР просять поляків назвати Волинську трагедію геноцидом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/07/5/128884/>. – Назва з титульного екрана.